

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Педагогічний факультет

Кафедра педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти

**Психологічні детермінанти оптимізації когнітивного
розвитку молодших школярів**

Кваліфікаційна робота (проект)

Виконав: студентка II курсу 211-М
групи

Спеціальності 013 Початкова освіта

Досенко Марина Олегівна

Керівник доц. Лось Оксана
Миколаївна

Рецензент Авраменко М.І.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ КОГНІТИВНОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ДОСЛІДЖЕННЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ ТА ЗАКОРДОННИХ ПСИХОЛОГІВ.....	6
1.1. Поняття та види когнітивних процесів.....	6
1.2. Специфіка розвитку пізнавальних процесів у дітей молодшого шкільного віку.....	9
1.3. Педагогічні умови формування когнітивного розвитку молодших школярів.....	13
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ З ОПТИМІЗАЦІЇ КОГНІТИВНОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	18
2.1. Організація і методи дослідження.....	18
2.2. Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи.....	23
РОЗДІЛ 3. РЕКОМЕНДАЦІЇ З ОПТИМІЗАЦІЇ КОГНІТИВНОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ....	29
3.1. Методи оптимізації когнітивного розвитку молодших школярів шляхом співпраці школи та сім'ї.....	29
3.2. Значення покращення когнітивної сфери для подальшого процесу розвитку психічних процесів молодших школярів.....	32
ВИСНОВКИ.....	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	41
ДОДАТКИ.....	44

ВСТУП

Актуальність дослідження полягає у вивченні психологічних детермінантів оптимізації когнітивної сфери, яка включає пізнавальні процеси, такі як мислення, пам'ять, уява і сприйняття. Всі ці психічні процеси разом сприяють ефективній обробці, трансформації та збереженню інформації – як сенсорної, отриманої із зовнішнього світу, так і результатів творчого переосмислення досвіду, накопиченого в процесі індивідуального розвитку.

У сучасному світі, де ми спостерігаємо значні зміни в економічній, політичній, виробничій та культурно-освітній сферах, виникає необхідність у вихованні інтелектуально розвиненої особистості. Така особистість повинна вміти грамотно, аргументовано і переконливо висловлювати свої думки, а також бути обізнаною у багатьох наукових галузях.

Сучасна молодь стикається з перетвореннями в суспільстві, що впливає на їхнє навчання та виховання. Тому перед закладом освіти стоїть завдання не лише передавати знання з різних наук, але й на їх основі розвивати особистість, формувати культуру критичного мислення та мовлення. Це завдання є особливо важливим на початковому етапі освіти, де формуються основні навчальні уміння і навички, розвиваються мовлення, мислення, пам'ять, увага та інші психічні функції.

Початкова школа повинна розвивати в учнів вміння і бажання навчатися, зосереджуючи увагу на захоплюючих і цікавих формах розвитку мислення, уваги та зв'язного мовлення. Особливу увагу слід приділити проблемі розвитку когнітивної сфери школярів молодшого шкільного віку. Як учителі молодших класів, так і батьки не завжди ефективно використовують засоби для покращення пізнавальних процесів. Це підкреслює актуальність досліджень у цій галузі.

Аналіз публікацій з теми дослідження. У нашій країні дослідження когнітивного розвитку молодших школярів знайшли своє відображення в працях таких вчених, як Б.М. Велічковського, Л.С. Виготського, З.П. Зінченка, О.М. Леонтєва, М.А. Холодної та інших. Серед відомих зарубіжних дослідників цієї теми варто відзначити Ф. Бартлетта, Р. Гарднера, Дж. Келлі, С. Пальмера, Ж. Піаже, Д. Раппапорта, У. Шотта, О. Харві, Ф. Хольцмана та Х. Шродера. Дослідженням когнітивної сфери дитини займалися і такі вчені, як С. Л. Рубінштейн, Г. С. Костюк, Д. Б. Ельконін, В. В. Давидов, В. С. Мухіна.

Мета дослідження полягає у визначенні та аналізі психологічних детермінант, які сприяють оптимізації когнітивного розвитку молодших школярів, а також у розробці рекомендацій для педагогів і батьків щодо ефективних методів стимулювання пізнавальної активності дітей у початковій школі.

Об'єкт дослідження: когнітивний розвиток особистості.

Предмет дослідження: фактори оптимізації когнітивної сфери молодшого школяра.

Відповідно до сформульованої мети необхідно виконати наступні **завдання дослідження:**

1. Визначити поняття та види когнітивних процесів.
2. Описати вікові особливості розвитку пізнавальних процесів у молодших школярів.
3. Визначити педагогічні умови, що сприяють розвитку когнітивних процесів у молодших школярів.
4. Вибрати та обґрунтувати методи збору даних для оцінки когнітивного розвитку молодших школярів.
5. Обробити та проаналізувати отримані дані експериментального дослідження, оцінити ефективність педагогічних умов, застосованих для оптимізації когнітивного розвитку.

6. Описати стратегії співпраці між школою та сім'єю для досягнення оптимальних результатів у розвитку пізнавальних процесів.
7. Визначити довгострокові переваги розвитку когнітивної сфери для подальшого навчання та особистісного розвитку дітей молодшого шкільного віку.

Гіпотеза дослідження: рівень когнітивної компетенції молодших школярів підвищиться за дотримання таких педагогічних умов:

1. Збагачення змісту активних форм діяльності (ігрової, зображувальної, рухової, практичної).
2. Поєднання пізнавальної діяльності на заняттях (в організованих формах діяльності) з різноманітними нерегламентованими видами діяльності та самостійною пізнавальною діяльністю молодших школярів.

Для розв'язання поставлених завдань і перевірки висунутої гіпотези у процесі дослідження використано комплекс **методів:** *теоретичні методи:* аналіз наукової та навчально-методичної літератури, що дозволив зіставити різні погляди на досліджувану проблему, визначити понятійно-категоріальний апарат дослідження, педагогічні умови, критерії та показники формування когнітивного розвитку молодших школярів; *емпіричні методи:* цілеспрямоване та систематичне спостереження за навчальною діяльністю молодших школярів, бесіди, аналіз документації, педагогічний експеримент, що допомогли оцінити результативність експериментальної роботи та встановити ефективність методів та провідних напрямків роботи із молодшими школярами з метою оптимізації когнітивної сфери; *математичні методи:* аналіз та обробка даних емпіричного дослідження.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження можуть бути використані студентами під час проходження педагогічної практики в закладах освіти та під час проведення практичних занять.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи 45 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ КОГНІТИВНОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ДОСЛІДЖЕННЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ ТА ЗАКОРДОННИХ ПСИХОЛОГІВ

1.1. Поняття та види когнітивних процесів

Когнітивні процеси є ментальними операціями, які використовуються для сприйняття, зберігання, обробки, аналізу, інтерпретації та використання інформації для прийняття рішень та розв'язання проблем. Ці процеси включають увагу, сприйняття, мислення, пам'ять, мовлення, рішення, креативність та інші, що взаємодіють між собою, створюючи систему функціонування розуму.

Згідно з думкою Трусова В.П. поняття «когнітивний» та пов'язані з ним терміни, такі як когнітивні процеси, когнітивна психологія та когнітивна психотерапія, почали активно використовуватися у 60-х роках ХХ століття. Це сталося в контексті зацікавленості у кібернетиці та електронному моделюванні інтелектуальних процесів, що призвело до поширення уявлення про людину як складний біокомп'ютер. Дослідники намагалися створити моделі для усіх психічних процесів, що відбуваються в людині. Ті, які вдалося моделювати, отримали назву когнітивних процесів, тоді як ті, які це зробити не вдалося, були віднесені до афективних [22, с.105].

За словами Скориніна О.В, когнітивний розвиток дитини представляє собою систему взаємозв'язаних пізнавальних процесів, таких як пам'ять, мислення, відчуття, сприйняття, увага та уява. Види когнітивного розвитку наведено у додатку А.

У результаті взаємодії цих процесів дитина молодшого шкільного віку може отримувати, переосмислювати, зберігати та відтворювати інформацію, яку вона отримує з оточуючого світу. Крім того, дитина має

здатність творчо переосмислювати цю інформацію, що накопичується в процесі її індивідуального розвитку [19, с.19].

Крім того, щоб сприяти оптимізації когнітивних процесів у дітей молодшого шкільного віку, педагоги також повинні активно працювати над розвитком їх пізнавальної активності, зокрема заохочувати підвищення пізнавального інтересу та мотивації. Згідно з дослідженнями Палея А.І., основні напрями формування пізнавальної активності у дітей молодшого шкільного віку включають наступні підходи:

- залучення дітей до різноманітних форм дослідницької та пошукової діяльності;
- розширення змісту специфічно дитячих форм активності, таких як ігрова, зображувальна, рухова, практична та діяльність спілкування;
- спрямований розвиток сприймання як першого кроку у формуванні образного сприйняття дійсності, шляхом використання різних органів чуття для вивчення властивостей предмета;
- поєднання пізнавальної діяльності на заняттях у вигляді організованих форм, різноманітних нерегламентованих активностей дітей та самостійної пізнавальної діяльності;
- забезпечення особистісної активності молодших школярів у процесі навчально-пізнавальної діяльності;
- індивідуалізація взаємодії педагога з дітьми відповідно до рівня їх пізнавальної активності;
- створення розвивального середовища, яке сприяє розвитку допитливості, пізнавального інтересу, ініціативи, творчого мислення та самостійності у навчанні [11, с.78].

Важливість когнітивних процесів у психології полягає в наступному:

- сприйняття - цей процес дозволяє сприймати інформацію з оточуючого світу через органи чуття. Воно впливає на наше розуміння навколишніх об'єктів і подій, визначає нашу взаємодію зі світом;

- мислення - когнітивний процес допомагає аналізувати інформацію, робити висновки, розв'язувати проблеми та формувати плани дій. Вміння логічно мислити та розвивати критичне мислення є важливим для успіху в навчанні, роботі та повсякденному житті;

- пам'ять - цей когнітивний процес дозволяє нам зберігати та відтворювати інформацію, яка відноситься до минулого. Вона впливає на наші знання, досвід, ідентичність та нашу можливість навчатися на власних помилках;

- мовлення - це складний когнітивний процес, за допомогою якого ми виражаємо свої думки, почуття та ідеї через мову. Вміння адекватно використовувати мовлення допомагає в спілкуванні, розв'язанні конфліктів та утворенні міцних міжособистісних зв'язків;

- рішення - когнітивний процес прийняття рішень визначає нашу здатність обирати найбільш оптимальні та обґрунтовані варіанти дій. Він важливий для успішного функціонування в сучасному світі, де часто доводиться розв'язувати складні проблеми та стикаємося з неочікуваними ситуаціями.

Крім того, ці когнітивні процеси взаємодіють із емоційними та мотиваційними аспектами нашої особистості, визначаючи наші почуття, ставлення та мотивацію до досягнення цілей.

Отже, виходячи з аналізу наукових поглядів на досліджувану проблему можемо відзначити, що когнітивний розвиток у дітей молодшого шкільного віку - це рівень розвитку всіх пізнавальних процесів та вміння керувати своєю пізнавальною діяльністю, який вони отримують у процесі активної взаємодії з навколишнім середовищем. Формування високого рівня когнітивного розвитку передбачає набуття дітьми високого рівня розвитку таких психічних процесів, як сприйняття, увага, пам'ять і мислення. Серед завдань з формування когнітивної компетенції дошкільників можна виділити: розвиток пізнавальних

процесів, збагачення досвіду та знань, формування пізнавальної активності та інтересу до пізнання оточуючого світу [19, с.54].

Засоби формування когнітивного розвитку - це різноманітні чинники, які сприяють досягненню поставлених завдань. Основними засобами формування когнітивного розвитку молодших школярів на наш погляд, є: організована пізнавальна діяльність дітей, їх самостійна пізнавальна діяльність та організація ігрової діяльності. До допоміжних засобів можна віднести: створення розвивального середовища, спілкування з однолітками та дорослими, трудову діяльність і так далі.

1.2. Специфіка розвитку пізнавальних процесів у дітей молодшого шкільного віку

Психологічні особливості когнітивного розвитку молодших школярів відображають їхні зміни у сприйнятті, мисленні, пам'яті та інших когнітивних функціях під час переходу від дошкільного віку до шкільного. У молодших школярів спостерігається поступовий розвиток уваги, що відбувається через різноманітні види діяльності. На початку навчання у школі переважає мимовільна увага, коли дитина ще не може повністю керувати своєю увагою і легко відволікається на нове або цікаве. Молодші школярі можуть мати складнощі у зосередженні уваги на головному, відволікаючись на деталі.

Проте у процесі навчання в молодших класах спостерігається активний процес формування довільної уваги. Це пов'язано з розвитком загального інтелектуального рівня, формуванням пізнавальних інтересів та здатністю до цілеспрямованої роботи. Значну роль у цьому процесі відіграє чітка організація дій дитини та використання зовнішніх засобів, наприклад, картонних фішок, що допомагають організувати увагу та зосередженість.

Важливим етапом є перехід від досягнення мети, яка ставиться дорослим, до самостійної постановки та досягнення власних цілей дитиною. Цей процес самоорганізації сприяє формуванню дитиною вміння керувати власною увагою та використовувати її для досягнення поставлених завдань.

У молодших школярів спостерігається початковий розвиток довільної уваги, проте ця увага ще не є стійкою, оскільки діти ще не володіють внутрішніми засобами саморегуляції. Їхня увага може легко відволікатися, вони швидко стомлюються та мають складнощі з переключенням уваги з одного об'єкта на інший. Зазвичай молодший школяр може утримувати увагу протягом 15-20 хвилин, тому вчителі стараються різноманітити види навчальної роботи [2, с.94].

Дослідники встановили, що у перших і других класах увага може бути більш стійкою під час виконання зовнішніх дій, ніж під час виконання розумових завдань. Це спостереження застосовують у педагогічній практиці, чергуючи розумові завдання з матеріально-практичними.

Розвиток уваги пов'язаний з розширенням її об'єму та здатністю до розподілу. У молодших класах ефективними є завдання з попарним контролем, коли дитина контролює роботу сусіда, що сприяє підвищенню уважності. Дослідники також виявили, що увага молодших школярів стає більш стійкою, коли вони зайняті роботою, яка потребує максимальної розумової та рухової активності, а також коли вони захоплені емоціями та інтересами.

Щодо сприймання, воно також відзначається мимовільністю, хоча деякі елементи довільного сприймання вже спостерігаються. У першокласників ще відсутній систематичний аналіз властивостей предметів, тому вони можуть пропускати істотні деталі при сприйнятті картинок чи текстів.

Сприймання молодших школярів переважно визначається особливостями самого предмета, через що діти зазвичай сприймають те, що виділяється яскраво на фоні інших предметів, такі як забарвлення, величина, форма тощо. У цьому віці процес сприймання часто обмежується лише впізнанням предмета, а глибоке спостереження може бути важким для першокласників.

В перших і других класах сприймання часто характеризується слабкою диференційованістю, коли діти можуть плутати схожі, але не тотожні предмети та їх властивості. Найбільш поширені помилки полягають у пропусках букв і слів у реченнях, заміні букв у словах та інших буквених перекручуваннях. Проте до третього класу діти зазвичай вивчають техніку сприймання, яка включає порівняння подібних об'єктів та виділення головного, істотного. Це допомагає перетворити сприймання в цілеспрямований, керований процес [6, с.104].

У молодшому шкільному віці діти також активно орієнтуються на сенсорні еталони форми, кольору та часу. Вони можуть розглядати форму та колір як окремі ознаки предмета, іноді обираючи одну з них для характеристики предмета, залежно від ситуації.

Пам'ять у молодших школярів, подібно до уваги, виявляє мимовільні риси. Діти найлегше запам'ятовують те, що викликає яскраві емоції та знаходиться в їхній активній діяльності. Важливою є також пряма взаємодія запам'ятовуваного з їхніми інтересами та потребами.

У процесі розвитку пам'яті дитина починає усвідомлювати особливості мнемічних завдань, відокремлюючи їх від інших. Вона також вивчає різні підходи до запам'ятовування, починаючи з простих методів, таких як тривале розглядання та багаторазове повторення матеріалу. Самоконтроль у цьому віці зазвичай обмежується перевіркою знань на основі відчуття знайомості з матеріалом [22, с.105].

Багато дітей потребують додаткового навчання для вивчення більш раціональних методів запам'ятовування, зокрема, з фокусом на

осмисленому запам'ятовуванні. Цей підхід передбачає розчленування матеріалу, його групування та зіставлення, а також використання зовнішніх засобів підтримки пам'яті.

Розвиток пам'яті також пов'язаний з формуванням методів відтворення, контролю та розподілу в часі. Наочний матеріал зазвичай краще запам'ятовується, ніж словесний, а предмети набувають переваги над абстрактними поняттями. В цілому, до третього класу як мимовільна, так і довільна пам'ять в дітей зазнають істотних покращень, що сприяє їхньому більш продуктивному функціонуванню.

У розвитку мислення молодших школярів психологи розрізняють дві основні стадії. Початкова стадія (1-2 класи) в багатьох аспектах нагадує мислення дошкільників: аналіз навчального матеріалу здійснюється переважно на рівні сприйняття і уявлення. Діти роблять висновки, ґрунтуючись на навчальних даних, а не на логічних аргументах. Узагальнення й поняття на цій стадії в основному залежать від зовнішніх характеристик предметів. Основним принципом є наочність, яка допомагає дітям розширювати область конкретних понять і легше виділяти істотне. Доцільним є навчання, побудоване на наданні можливості дітям розкривати сутність понять шляхом власних прикладів [12, с.109].

Друга стадія мислення (з 3 класу) передбачає викладання зв'язків між окремими елементами знань. Діти починають оволодівати класифікацією, формують аналітико-синтетичний тип мислення та вчаться моделювати дійсність. Такий підхід сприяє формуванню формально-логічного мислення.

У першому класі велика увага приділяється формуванню наукових понять. Розрізняють предметні (властивості предметів) та відносинні (взаємозв'язки об'єктів і явищ) поняття. Для кожного з цих видів виділяють кілька стадій засвоєння, від окремих характеристик до загальних істотних ознак.

У розвитку уяви виділяють дві стадії. Перша - це репродуктивна уява, коли образи, що відтворюються, приблизно характеризують об'єкт, але малодеталізовані та малорухомі. Друга стадія - продуктивна уява, характеризується створенням нових образів та значною переробкою образного матеріалу. У молодшому шкільному віці уява спирається на конкретні предмети, а з часом слово починає відігравати ключову роль, що розширює простір фантазії.

Щодо мовлення, його оволодіння включає звуко-ритмічну та інтонаційну сторони, граматичний лад і лексику, розширення словника та усвідомлення мовленнєвих процесів. Комунікативна функція мови стає важливою. Мовлення молодшого школяра може бути різноманітним за складністю та довільністю, але часто воно є безпосереднім, реактивним і мимовільним. Важливим аспектом розвитку мови є формування писемного мовлення, яке може бути менш розвиненим, але більш розгорнутим порівняно з усним.

1.3. Педагогічні умови формування когнітивного розвитку молодших школярів

Формування когнітивного розвитку молодших школярів потребує створення специфічних педагогічних умов, спрямованих на розвиток їхніх когнітивних функцій, таких як увага, сприйняття, пам'ять, мислення, уява та мовлення. Зокрема, використання конкретних прикладів, ілюстрацій, предметів і матеріалів сприяє кращому розумінню та сприйняттю інформації молодшими школярами, що допомагає їм утверджувати нові знання і розвивати свою уяву. Вчителі повинні надавати інструкції та завдання, які відповідають індивідуальним потребам та рівню розвитку кожного учня, що може включати різні методи викладання та організацію різноманітних завдань.

Залучення учнів до активних діяльностей, досліджень, групової роботи та обговорень сприяє їхньому поглибленню в матеріалі та розвитку критичного мислення. Постійне повторення матеріалу та систематична робота допомагають закріплювати знання і вміння у молодших школярів. Вчителі мають створити сприятливу атмосферу, де учні можуть відчувати себе комфортно й безпечно, вільно експериментувати та вчитися на своїх помилках. Врахування індивідуальних особливостей кожного учня, їхніх інтересів та потреб у процесі навчання допомагає забезпечити більш ефективний розвиток когнітивних функцій. Використання ігрових методів, технологій, інтерактивних вправ та інших методів стимулює активну участь учнів у навчанні і сприяє їхньому когнітивному розвитку. Ці умови допомагають створити сприятливе середовище для когнітивного розвитку молодших школярів, що сприяє їхньому успіху у навчанні і житті [24, с.41].

Під час роботи з молодшими школярами важливо акцентувати увагу на розвитку їхніх сенсорно-перцептивних здібностей, образного мислення, моторики руки та передумов для успішного навчання. Окрім цього, на протязі початкової школи потрібно систематично працювати над розвитком ключових когнітивних навичок, таких як увага, пам'ять та психомоторика.

У розвитку уваги важливо звертати увагу такі аспекти, як стійкість, розподіл, концентрація та збільшення обсягу. У випадку пам'яті особливе значення має опосередковане запам'ятовування, вміння використовувати різноманітні стратегії та засоби для організації та обробки матеріалу.

У початковій школі також відбувається формування мислення дитини, включаючи аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, абстрагування та формування логічних операцій. Ці навички стають ключовими для успішного засвоєння навчального матеріалу та розвитку інших психічних функцій.

Під час впровадження навчальних програм учням пропонуються матеріали, які відзначаються цікавою та ігровою формою, з метою привернення їх уваги, зацікавлення та мотивації. Це допомагає учням більш ефективно засвоювати знання, розвивати необхідні психічні процеси та набувати потрібні навички без свідомих спеціальних зусиль, а шляхом діяльності, спрямованої на досягнення інших цілей. Важливо ініціювати активність учнів, враховуючи їхню зацікавленість. Активна участь самої дитини є важливим фактором у її розвитку. Невимушена атмосфера, довіра, дружнє ставлення та відсутність побоювань учнів щодо негативної оцінки їхніх дій також мають велике значення. Водночас, кожен успіх учня має бути відзначений вчителем чи психологом, а для боязких та нерішучих учнів може бути надано підтримку навіть передбаченою [7, с.59].

Для розвитку уваги учнів молодшої школи використовуються різноманітні вправи-ігри. Одна з них – «Викресли букву Б», де дітям даються тексти, і їм треба протягом певного часу викреслити з тексту всі літери «Б». Це завдання можна повторювати для кожної нової літери, яку вони вивчають у першому класі, оскільки системність вправ сприяє кращим результатам.

Ще одна вправа – «Впіймай слово», де вчитель називає слова-назви предметів, а учні повинні «ловити» ці слова, відповідаючи на питання «що?». Ця вправа може бути використана для кожної частини мови, яку вивчають учні.

Також популярна вправа – «Які звуки повторюються?». У першому варіанті вчитель промовляє 4-5 слів, в кожному з яких повторюється один звук, і учні визначають його. У другому варіанті до слів, де повторюється один звук, додаються слова з двома повторюваними звуками.

Вправи-ігри для розвитку уваги учнів включають різноманітні підходи. Наприклад, у вправі «Викресли літеру Б» учні мають викреслити з тексту всі літери «Б» протягом обмеженого часу. Це допомагає вчителю

вивчати нові літери в першому класі, адже систематичність і повторення сприяють кращому запам'ятовуванню [14, с.93].

Ще одна вправа, «Впіймай слово», дозволяє учням активно взаємодіяти з мовою, допомагаючи їм розуміти значення слів через їх спільний ловець. Це особливо корисно при вивченні нових частин мови. Нарешті, у вправі «Які звуки повторюються?» учні визначають звуки, які повторюються в різних словах. Це сприяє розвитку фонематичної уваги та умінню виділяти акустичні особливості мовлення.

Виділення різних типів пам'яті в чистому вигляді може бути складним завданням, оскільки вони часто взаємодіють або поєднуються. Зорова пам'ять, наприклад, корисна при виконанні завдань за зразком, таких як списування або робота з прописами. Слухова пам'ять, з іншого боку, важлива для розуміння вербальних інструкцій та виконання завдань, що потребують слухового сприйняття, наприклад, написання під диктовку або малювання під диктовку геометричних фігур. Логічна пам'ять, натомість, використовується для запам'ятовування послідовностей слів чи дій, які можуть бути організовані в логічні угруповання або сюжетні оповідання.

У вправі «Хто відгадає?» один учень описує будь-який предмет у кімнаті, спираючись на свою пам'ять, інші учні мають відгадати, про який предмет йдеться. Важливо, щоб учні не дивилися на предмет під час опису.

У вправі «Матуся складає в свою валізу...» учитель розпочинає розповідь про те, що матуся кладе в свою валізу, а потім наступний учень повторює це та додає свій предмет. Гра триває, доки ряд предметів не стає настільки довгим, що його важко відтворити. Це сприяє розвитку пам'яті та уваги учнів.

У початковій школі відбувається зміна в мисленні від наглядно-образного до словесно-логічного, понятійного. У наглядно-образному мисленні діти розв'язують завдання спочатку в уяві, а потім на основі

конкретних предметів. Логічне мислення вимагає від молодших школярів виконання основних логічних операцій, таких як узагальнення, аналіз, порівняння та класифікація. У процесі оволодіння навчальною програмою у дитини розвиваються різні види мислення [10, с.42].

Щодо вправ, наприклад: а) калина, смородина,... - це ягоди; б) картопля, огірок, помідор,... - це овочі; в) дуб, береза,... - це дерева; г) корова, свинка, індик,... - це тварини.

Дібрати видові назви до родових:

- дитячі журнали – це вид періодичних видань;
- жіночі імена – це підкатегорія імен;
- одяг – це група предметів одягу;
- кущі – це підкатегорія рослинного світу.

Під час оптимізації когнітивного розвитку молодших школярів передбачається використання різноманітних методів та підходів:

- розвивальне навчання, спрямоване на стимулювання креативності та розвиток когнітивних функцій;
- проблемне навчання, яке заохочує учнів активно вирішувати проблеми та шукати нові шляхи розв'язання завдань;
- комунікативний підхід, який сприяє взаєморозумінню та співпраці між учнями;
- особистісно-орієнтований підхід, спрямований на врахування індивідуальних потреб та можливостей кожного учня;
- використання ігрових технологій для зацікавлення та мотивації учнів;
- використання інформаційно-комунікативних технологій для пошуку, аналізу та застосування інформації у вирішенні проблем;
- групові технології, що сприяють взаємодії та спільному розв'язанню завдань у групах;
- системний підхід, що передбачає розгляд навчального процесу як цілісної системи;

- включення змісту навчання у контекст розв'язання життєвих завдань, що допомагає учням бачити застосування отриманих знань у реальному житті.

Таким чином, педагогічні умови відіграють ключову роль у формуванні когнітивного розвитку молодших школярів. Забезпечення цікавої, ігрової форми навчання сприяє зацікавленості та мотивації учнів. Позитивна мотивація важлива для ефективного засвоєння знань та розвитку когнітивних навичок. Розвиваюче навчання, проблемне навчання та інші інтерактивні методи сприяють стимулюванню творчого мислення та активного розвитку когнітивних функцій. Використання різноманітних підходів, таких як комунікативний, особистісно-орієнтований, сприяє індивідуалізації навчання та врахуванню особливостей кожного учня. Групові технології дозволяють учням взаємодіяти між собою, спільно вирішувати завдання та розвивати навички співпраці. Використання ігрових технологій та інформаційно-комунікативних засобів допомагає зробити навчання цікавим та доступним для учнів [29, с.18].

Отже, ефективна педагогічна практика, спрямована на створення сприятливих умов для розвитку когнітивних здібностей, є ключовим чинником у формуванні когнітивного розвитку молодших школярів.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ З ОПТИМІЗАЦІЇ КОГНІТИВНОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

2.1. Організація і методи дослідження

Для проведення дослідження було обрано два перших класи початкової школи _____. Усього в дослідженні брали участь 39 дітей: 20 дітей у експериментальній групі та 19 у контрольній. Метою було визначення рівня розвитку окремих когнітивних процесів, що забезпечують когнітивну діяльність молодших школярів.

Для оцінки рівня розвитку різних когнітивних процесів були використані наступні методики: методика «Знайди квадрат» для визначення рівня розвитку зорового сприйняття, методика «Шукаю скарб» для оцінки рівня тактильного сприйняття, методика «Знайди та полічи фігури» для визначення рівня концентрації та обсягу уваги, методика «Простав значки у фігурках» для оцінки рівня переключення та розподілу уваги, методика «Склади сходинки» для визначення рівня розвитку наочно-дієвого мислення, методика «Яка фігура зайва ?» для оцінки рівня розвитку наочно-образного мислення, методика «Запам'ятай і назви слова» для визначення рівня розвитку слухової пам'яті, та методика «Запам'ятай і назви предмети» для оцінки рівня розвитку зорової пам'яті.

Основними критеріями вибору методик були їхня валідність і надійність, економічність часу, відповідність віку дітей, виключення можливості впливу дорослих на результати та наявність розвивального характеру. Когнітивна компетенція, як ми розуміємо, відображає середнє значення рівня розвитку всіх когнітивних процесів. Ми виокремили п'ять рівнів когнітивного розвитку:

- дуже високий рівень, коли у дитини всі когнітивні процеси функціонують на високому рівні, відповідно до її віку. Вона здатна тривалий час зберігати інформацію та працювати без відволікань, швидко вирішувати поставлені завдання;

- високий рівень, коли більшість когнітивних процесів у дитини функціонують на високому рівні, хоча один з них може мати середній або дуже високий показник. Вона також може тривалий час зберігати інформацію та працювати без відволікань, швидко розв'язувати завдання;

- середній рівень когнітивного розвитку вказує на те, що більшість когнітивних процесів у дитини функціонують на середньому рівні, але один з них може мати низький або високий показник. Вона може тримати інформацію певний час, працювати, іноді відволікаючись. Для розв'язання завдань дитині потрібен час на роздуми, хоча необхідність у допомозі педагога незначна;

- низький рівень когнітивного розвитку означає, що більшість когнітивних процесів у дитини функціонують на низькому рівні, але один з них може мати дуже низький або середній показник. Для неї важко тримати інформацію, часто працює відволікаючись. Для розв'язання завдань дитині потрібен час на роздуми, а також систематична допомога педагога;

- дуже низький рівень когнітивного розвитку вказує на те, що більшість когнітивних процесів у дитини функціонують на дуже низькому рівні, але один з них може мати низький показник. Для неї важко тримати інформацію, вона не може зосередитися на завданні. Виконання завдань для неї стає дуже важким, навіть з допомогою педагога. Отримані результати оброблених протоколів занесені до таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

**Рівні розвитку окремих когнітивних процесів дослідних груп
молодших школярів за результатами констатувального
експерименту**

Рівні розвитку окремих когнітивних процесів	Експериментальна група 20 дітей		Контрольна група 19 дітей	
	Кількість дітей	%	Кількість дітей	%
зорове сприйняття				
дуже високий	-	-	-	-
високий	1	5,0%	-	-
середній	8	40,0%	9	47,36%
низький	11	55,0%	10	52,63%
дуже низький	-	-	-	-
тактильне сприйняття				
дуже високий	-	-	-	-
високий	-	-	-	-
середній	10	50,0%	9	47,36%
низький	10	50,0%	10	52,63%
дуже низький	-	-	-	-
концентрація та обсяг уваги				
дуже високий	-	-	-	-
високий	-	-	-	-
середній	8	40,0%	9	47,36%
низький	11	55,0%	9	47,36%
дуже низький	1	5,0%	1	5,26%
переключення та розподіл уваги				
дуже високий	-	-	-	-
високий	-	-	-	-
середній	10	50,0%	9	47,36%
низький	9	45,0%	10	52,63%
дуже низький	1	5,0%	-	-
наочно-дієве мислення				
дуже високий	-	-	-	-
високий	-	-	-	-
середній	10	50,0%	9	47,36%
низький	10	50,0%	10	52,63%
дуже низький	-	-	-	-

наочно-образне мислення				
дуже високий	-	-	-	-
високий	-	-	-	-
середній	9	45,0%	9	47,36%
низький	10	50,0%	9	47,36%
дуже низький	1	5,0%	1	5,26%
слухова пам'ять				
дуже високий	-	-	-	-
високий	-	-	-	-
середній	11	55,0%	10	52,63%
низький	9	45,0%	9	47,36%
дуже низький	-	-	-	-
зорова пам'ять				
дуже високий	-	-	-	-
високий	-	-	-	-
середній	12	60,0%	11	57,89%
низький	8	40,0%	8	42,10%
дуже низький	-	-	-	-

Після аналізу отриманих результатів дослідження ми провели обчислення середнього значення всіх показників окремих когнітивних процесів. Потім ми визначили рівень розвитку когнітивного розвитку за такими критеріями:

- 10 балів - дуже високий рівень;
- 8-9 балів - високий рівень;
- 4-7 балів - середній рівень;
- 2-3 бали - низький рівень;
- 0-1 бал - дуже низький рівень.

Отримані результати, після обробки протоколів, були внесені до таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

**Рівні розвитку когнітивної компетенції дослідних груп дітей
молодшого шкільного віку за результатами констатувального етапу
експерименту**

Рівні когнітивної компетенції	Експериментальна група 20 дітей		Контрольна група 19 дітей	
	Кількість дітей	%	Кількість дітей	%
дуже високий	-	-	-	-
високий	-	-	-	-
середній	9	45,0%	9	47,36%
низький	11	55,0%	10	52,63%
дуже низький	-	-	-	-

Результати дослідження показали наступне: у експериментальній групі 45,0% дітей мають середній рівень когнітивного розвитку, тоді як у контрольній групі цей показник становить 47,36%. У експериментальній групі 55,0% дітей мають низький рівень розвитку когнітивної компетенції, порівняно з 52,63% в контрольній групі. Одержані результати узагальнені на рис.2.1.

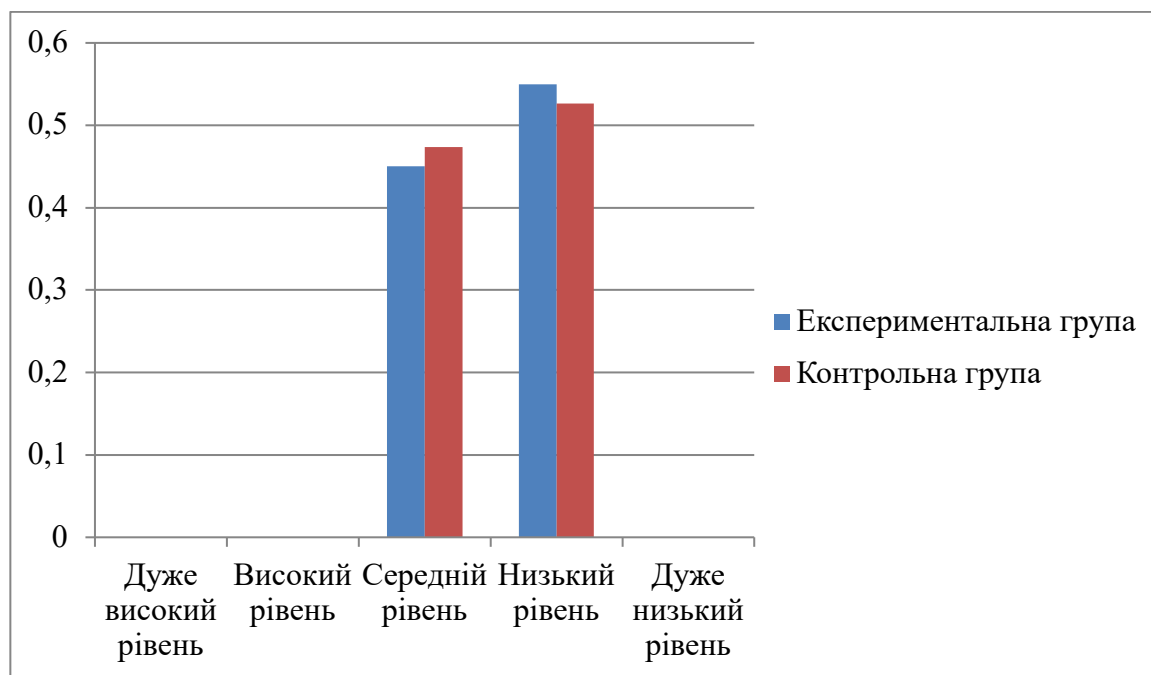

Рис.2.1. Розвиток когнітивної компетенції дослідних груп дітей молодшого шкільного віку за результатами констатувального етапу експерименту

Початкові рівні сформованості когнітивного розвитку в обох групах були майже однакові, що відповідає вимогам педагогічного експерименту. Це свідчить про те, що молодші школярі мали недостатній рівень розвитку когнітивної компетенції на початку дослідження.

Для підвищення показників когнітивного розвитку серед дітей молодшого шкільного віку було використано ряд педагогічних методів, прийомів та занять:

- розвиваюче навчання: проведення занять, спрямованих на розвиток різних аспектів мислення, таких як аналіз, синтез, порівняння, узагальнення;

- проблемне навчання: застосування завдань і вправ, які ставлять перед дітьми певні проблеми або завдання для вирішення, що спонукає їх активно використовувати свої когнітивні навички;

- комунікативне навчання: створення умов для взаємодії між дітьми під час навчальних занять, дискусій, спільного вирішення завдань, що сприяє обміну ідеями та стимулює розвиток мислення;

- ігрові технології: використання ігор, які мають розвивальну складову і сприяють активізації когнітивних процесів, таких як логічне мислення, увага, пам'ять тощо;

- групові технології: організація навчальної діяльності в малих групах, що сприяє взаємному навчанню, обміну досвідом та вирішенню навчальних завдань спільними зусиллями;

- інформаційно-комунікативні технології: використання комп'ютерних програм, інтерактивних вправ, мультимедійних матеріалів для активізації когнітивних процесів та підвищення зацікавленості учнів у навчанні.

Ці методи та заняття були спрямовані на стимулювання мислення, уваги, пам'яті та інших когнітивних процесів, що допомагає покращити навчальні результати та загальний когнітивний розвиток дітей.

2.2. Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи

Наступним етапом дослідно-експериментальної роботи було визначення рівня сформованості когнітивного розвитку у дітей експериментальної та контрольної груп. Основна мета цього етапу полягала у вивченні досягнутого рівня когнітивної компетенції молодших школярів та ефективності педагогічних умов, які були висунуті в гіпотезі.

Ці умови включали:

- збагачення змісту активних форм діяльності дітей, таких як ігрова, зображувальна, рухова, практична та діяльність спілкування;

- поєднання пізнавальної діяльності на заняттях у вигляді організованих форм діяльності, різноманітних нерегламентованих видів дитячої діяльності та самостійної пізнавальної діяльності.

Для цього проводилося повторне дослідження рівня сформованості когнітивного розвитку молодших школярів обох груп з використанням тих самих методик для діагностики окремих когнітивних процесів, що і під час попереднього етапу. Отримані результати оброблені та занесені в таблицю 2.3.

Таблиця 2.3

Рівні розвитку окремих когнітивних процесів дослідних груп дітей за результатами контрольного етапу експерименту

Рівні розвитку окремих когнітивних процесів	Експериментальна група 20 дітей		Контрольна група 19 дітей	
	Кількість дітей	%	Кількість дітей	%
зорове сприйняття				
дуже високий	-	-	-	-

високий	2	10,0%	-	-
середній	17	85,0%	10	52,63%
низький	1	5,0%	9	47,36%
дуже низький	-	-	-	-
тактильне сприйняття				
дуже високий	-	-	-	-
високий	1	5,0%	-	-
середній	18	90,0%	9	47,36%
низький	1	5,0%	10	52,63%
дуже низький	-	-	-	-
концентрація та обсяг уваги				
дуже високий	-	-	-	-
високий	-	-	-	-
середній	18	90,0%	10	52,63%
низький	2	10,0%	9	47,36%
дуже низький	-	-	-	-
переключення та розподіл уваги				
дуже високий	-	-	-	-
високий	-	-	-	-
середній	19	95,0%	11	57,89%
низький	1	5,0%	8	42,10%
дуже низький	-	-	-	-
наочно-дієве мислення				
дуже високий	-	-	-	-
високий	2	10,0%	-	-
середній	16	80,0%	11	57,89%
низький	2	10,0%	8	42,10%
дуже низький	-	-	-	-
наочно-образне мислення				
дуже високий	-	-	-	-
високий	2	10,0%	-	-
середній	17	85,0%	10	52,63%
низький	1	5,0%	9	47,36%
дуже низький	-	-	-	-
слухова пам'ять				
дуже високий	-	-	-	-
високий	1	5,0%	-	-

середній	18	90,0%	8	42,10%
низький	1	5,0%	11	57,89%
дуже низький	-	-	-	-
зорова пам'ять				
дуже високий	-	-	-	-
високий	2	10,0%	-	-
середній	18	90,0%	11	57,89%
низький	-	-	8	42,10%
дуже низький	-	-	-	-

Після завершення дослідження ми провели обрахунок середнього значення всіх показників окремих когнітивних процесів та визначили рівень розвитку когнітивної компетенції, використовуючи такі критерії:

- 10 балів відповідають дуже високому рівню;
- 8-9 балів відповідають високому рівню;
- 4-7 балів відповідають середньому рівню;
- 2-3 бали відповідають низькому рівню;
- 0-1 бал відповідає дуже низькому рівню.

Отримані результати аналізу протоколів занесені до таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

Рівні розвитку когнітивної компетенції дослідних груп дітей за результатами контрольного етапу експерименту

Рівні когнітивної компетенції	Експериментальна група 20 дітей		Контрольна група 19 дітей	
	Кількість дітей	%	Кількість дітей	%
дуже високий	-	-	-	-
високий	1	5,0%	-	-
середній	18	90,0%	10	52,63%
низький	1	5,0%	9	47,36%
дуже низький	-	-	-	-

У дітей експериментальної групи спостерігається позитивна динаміка: одна дитина (5,0%) досягла високого рівня розвитку

когнітивної компетенції, що є покращенням порівняно з попереднім етапом експерименту, коли таких дітей не було. У 18 дітей (90,0%) спостерігається середній рівень розвитку, що також є зростанням порівняно з попереднім етапом, коли цей показник становив 45,0%. Кількість дітей з низьким рівнем розвитку когнітивної компетенції суттєво знизилася: якщо на попередньому етапі таких дітей було 11 (55,0%), то на контрольному етапі була виявлена лише одна дитина (5,0%) з низьким рівнем. Дітей з дуже низьким рівнем не виявлено ані на попередньому, ані на контрольному етапі.

У контрольній групі: 10 дітей (52,63%) мали середній рівень, а 9 дітей (47,36%) - низький рівень (рис.2.2).

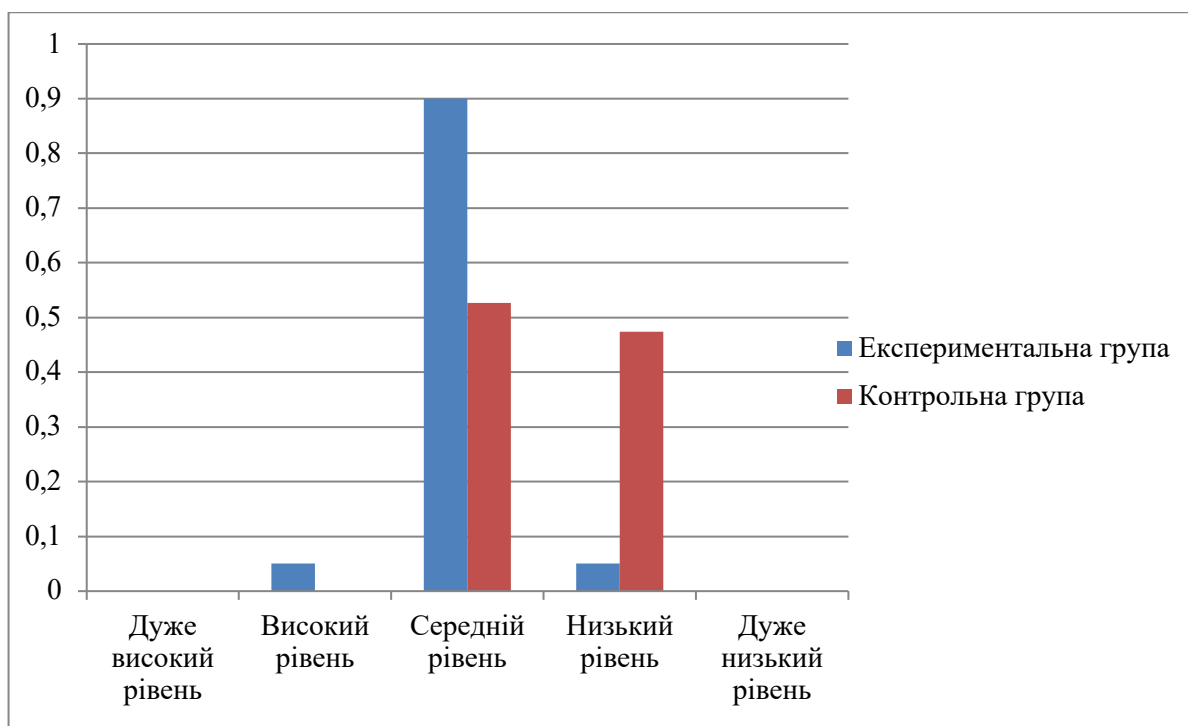

Рис.2.2. Розвиток когнітивної компетенції дослідних груп дітей за результатами контрольного етапу експерименту

Порівнюючи рівні розвитку когнітивної компетенції у молодших школярів експериментальної та контрольної груп після проведення експерименту, можна зазначити, що школярі експериментальної групи,

які брали участь в освітній діяльності з дотриманням педагогічних умов, мають значно вищий рівень розвитку когнітивної компетенції.

Порівнюючи результати контрольного експерименту з попереднім, було зроблено висновок щодо ефективності та доцільності дотримання таких педагогічних умов, як:

- збагачення змісту активних форм діяльності дітей (ігрових, зображувальних, рухових, практичних, діяльності спілкування);

- поєднання пізнавальної діяльності на заняттях у вигляді організованих форм, різноманітних нерегламентованих видів дитячої діяльності та самостійної пізнавальної діяльності.

У педагогічній практиці було використано різноманітні методи та прийоми, такі як інноваційні технології, різноманітні вправи (у тому числі ейдетика), дидактичні ігри природничого спрямування, здоров'язберезувальні технології та інші.

Для перевірки другої умови був організований гурток «Пізнайко», де був розширений асортимент дидактичного матеріалу у куточку експериментування. В цьому гуртку діти часто працювали самостійно під наглядом вчителя.

Отже, можна зробити висновок, що впровадження елементарної пошукової діяльності у процес початкової освіти буде ефективним у формуванні когнітивного розвитку дітей молодшого шкільного віку, якщо ця робота проводиться з урахуванням та дотриманням вищезазначених педагогічних умов.

РОЗДІЛ 3. РЕКОМЕНДАЦІЇ З ОПТИМІЗАЦІЇ КОГНІТИВНОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

3.1.Методи оптимізації когнітивного розвитку молодших школярів шляхом співпраці школи та сім'ї

Виходячи з одержаних результатів дослідження, стає очевидною необхідність пошуків методів оптимізації когнітивного розвитку молодших школярів через співпрацю школи та сім'ї. Дослідження підтвердило важливість взаємодії між освітнім закладом і сім'єю для досягнення кращих результатів у розвитку когнітивних навичок учнів.

Співпраця між школою та сім'єю може включати в себе різноманітні стратегії, такі як організація спільних заходів, залучення батьків до навчального процесу, створення рекомендацій для батьків щодо підтримки навчання вдома, індивідуальна підтримка вчителів та багато іншого. Ці методи можуть допомогти створити сприятливе середовище для розвитку когнітивних навичок учнів та сприяти більш успішному навчанню та досягненню успіхів у навчанні. Такий підхід відображає потребу у взаємодії між школою та сім'єю для досягнення оптимальних результатів у навчанні та розвитку дітей.

Оптимізація когнітивного розвитку молодших школярів через співпрацю школи та сім'ї може бути досягнута за допомогою різноманітних методів та стратегій. Залучення батьків до навчального процесу є ключовим елементом успішної співпраці між школою та сім'єю для оптимізації когнітивного розвитку молодших школярів. Це важливий механізм, який допомагає створити партнерський зв'язок між навчальним закладом і сім'єю дитини, сприяючи здоровому розвитку та успішному навчанню [9, с.37].

Під час регулярних батьківських зборів школа може відкрити двері для батьків, щоб вони отримали важливу інформацію про програму

навчання, цілі та методи навчання, а також можливість дізнатися, як самостійно підтримувати навчальний процес вдома. На таких зустрічах педагоги можуть проводити презентації, ділитися корисними порадами та інформацією про те, як допомогти дітям у розвитку їхніх когнітивних навичок.

Семінари та воркшопи можуть стати важливим місцем для обміну досвідом між батьками та вчителями. Вони можуть включати у себе практичні демонстрації, інтерактивні завдання та групові дискусії. Наприклад, батьки можуть отримати можливість виконати деякі завдання разом зі своїми дітьми, щоб краще зрозуміти, як підтримати їх у навчанні. Також можуть бути проведені дискусії щодо різних методів вивчення, технік запам'ятовування та стратегій навчання.

Головна мета цих заходів - залучити батьків до активної участі у навчанні своїх дітей, дати їм необхідні знання та інструменти для підтримки та збагачення навчального процесу вдома. В результаті, дитина отримує більше можливостей для розвитку своїх когнітивних навичок і досягнення успіху у навчанні [14, с.58].

Надання рекомендацій для батьків є важливим кроком у співпраці між школою та сім'єю для оптимізації когнітивного розвитку молодших школярів. Школа може розробити пам'ятки або інформаційні буклети, які містять корисні поради та рекомендації для батьків щодо підтримки навчального процесу вдома та сприяння розвитку когнітивних навичок у дітей. Батьки можуть отримати поради щодо створення комфортної та зручної обстановки для навчання вдома. Це може включати організацію робочого місця для дитини, забезпечення необхідних матеріалів і ресурсів для навчання, а також встановлення режиму навчального часу.

Батьки можуть отримати поради щодо пошуку підходящих книг для читання вдома разом з дітьми, створення читацьких звичок, спільного читання та обговорення прочитаного матеріалу. Це сприяє розвитку мовленнєвих та когнітивних навичок дитини. Батьки можуть отримати

поради щодо проведення різноманітних активностей вдома, які сприяють розвитку когнітивних навичок дітей. Це можуть бути логічні головоломки, наукові експерименти, мистецькі проекти, конструктори, творчі завдання тощо.

Організація спільних заходів для батьків і дітей є ефективним способом співпраці між школою та сім'єю для оптимізації когнітивного розвитку молодших школярів. Такі заходи створюють можливість для спільного навчання, взаємодії та розваг, що сприяє підвищенню мотивації дітей та активному залученню батьків до процесу навчання. Отже, спільні заходи для батьків і дітей можуть включати:

- вечори читання: під час таких заходів батьки та діти можуть разом читати книги, обговорювати їх зміст, ділитися враженнями та досвідом. Це сприяє розвитку мовленнєвих навичок дітей, стимулює інтерес до читання та спільної активності;

- науково-пізнавальні виставки: такі заходи можуть включати демонстрацію різноманітних наукових експонатів, досліджень та експериментів. Батьки та діти разом можуть досліджувати явища природи, вивчати нові наукові концепції та спільно виконувати практичні завдання;

- тематичні майстер-класи: під час таких заходів батьки та діти можуть разом виготовляти різноманітні реміслярські вироби, малювати, вирізати, маніпулювати матеріалами тощо. Це сприяє розвитку творчих та моторних навичок у дітей, а також створює можливість для спільного творчого вияву;

- культурно-освітні заходи: такі заходи можуть включати відвідування музеїв, театрів, виставок, кіносеансів та інших культурних подій. Батьки та діти разом можуть вивчати історію, мистецтво, літературу та інші аспекти культури, що розширює їхні знання та розуміння світу [24, с.171].

Ці заходи не лише сприяють активному залученню батьків до життя школи та навчання їхніх дітей, але й створюють сприятливу атмосферу для спільного вчення та спілкування, що має позитивний вплив на когнітивний розвиток молодших школярів.

Вчителі можуть створити можливість для батьків зустрічатися з ними для обговорення індивідуальних потреб їхніх дітей у навчанні та розвитку когнітивних навичок. Це означає, що вчителі можуть приймати батьків на зустрічі, де обговорюються конкретні потреби та можливості для поліпшення академічного успіху та розвитку дитини. Такі зустрічі можуть включати обговорення індивідуальних навчальних планів, рекомендації щодо додаткових навчальних ресурсів або стратегій, спрямованих на розвиток конкретних когнітивних навичок. Цей підхід сприяє більш ефективній співпраці між вчителями та батьками у підтримці навчання та розвитку дітей.

Школи можуть розробити онлайн-платформи або веб-сайти, де надаються рекомендації для батьків та доступні онлайн-курси для спільного навчання та розвитку дітей. Такі ресурси можуть містити корисні поради щодо виховання та навчання дітей, інформацію про ефективні методи вдома, а також матеріали для спільних занять і вправ для розвитку різних навичок. Це дозволяє батькам отримувати доступ до корисних матеріалів та підтримки з будь-якого місця, де є Інтернет, сприяючи їхній більш активній участі в навчальному процесі своєї дитини. Ці методи можуть сприяти покращенню співпраці між школою та сім'єю та сприяти більш ефективному оптимізації когнітивного розвитку молодших школярів.

3.2. Значення покращення когнітивної сфери для подальшого процесу розвитку психічних процесів молодших школярів

Покращення когнітивного розвитку молодших школярів має велике значення для їхнього подальшого психічного розвитку. Когнітивні процеси, такі як сприйняття, увага, пам'ять, мислення та розуміння, є основою для успішного навчання, розвитку соціальних навичок та адаптації до нових ситуацій. Покращення когнітивних навичок дітей є ключовим фактором для підвищення їхніх навчальних досягнень.

Добре розвинені когнітивні навички, такі як увага, сприйняття та пам'ять, допомагають школярам ефективно засвоювати новий навчальний матеріал. Вони дозволяють дитині зосередитися на уроці, розуміти пояснення вчителя та ефективно запам'ятовувати інформацію. Розвинені когнітивні навички допомагають школярам аналізувати отриману інформацію, виділяти головне в текстах, визначати відношення між фактами та робити висновки. Це дозволяє їм краще розуміти матеріал і більш глибоко вивчати предмет.

Когнітивні навички, такі як логічне мислення, проблемне розв'язування та критичне мислення, допомагають школярам ефективно розв'язувати завдання на уроках та вдома. Вони навчають дітей шукати рішення, робити висновки та застосовувати знання у практичних ситуаціях. Отже, покращення когнітивних навичок сприяє загальному підвищенню успішності у навчанні, допомагаючи дітям краще засвоювати, розуміти та застосовувати навчальний матеріал [7, с.53].

Розвиток креативності та інноваційного мислення у молодших школярів залежить від сильної когнітивної сфери. Стійка когнітивна сфера сприяє розвитку уяви у дітей. Вони можуть легко уявляти нові образи, ситуації та можливі розв'язки проблем. Креативність заснована на здатності бачити світ по-новому та знаходити нестандартні підходи до вирішення завдань.

Когнітивна сфера дозволяє дітям експериментувати з ідеями та ризикувати в пошуках нових рішень. Вони можуть випробовувати різні підходи до вирішення проблем та навіть приймати здорові ризики, щоб досягти своїх цілей. Креативність та інноваційне мислення важливі для розв'язання складних проблем сучасного світу. Діти з сильною когнітивною сферою навчаються думати незалежно, шукати альтернативні шляхи та приходити до неочікуваних рішень.

Шкільні програми можуть сприяти розвитку креативності та інноваційного мислення шляхом проведення різноманітних творчих завдань, які заохочують дітей виходити за межі стандартних рішень та шукати нові, нестандартні шляхи вирішення проблем. Таким чином, сильна когнітивна сфера є важливою основою для розвитку креативності та інноваційного мислення у молодших школярів, що допомагає їм стати активними та продуктивними учасниками сучасного суспільства.

Молодшим школярам з стійко розвиненою когнітивною сферою краще вдається спілкуватися з однолітками, встановлювати контакти та розв'язувати конфлікти. Дітям з розвиненими когнітивними навичками легше вступати в контакт з однолітками, адаптуватися до нових ситуацій та ефективно взаємодіяти з іншими. Школярам з високим рівнем когнітивного розвитку притаманна здатність аналізувати ситуації, розуміти почуття і потреби інших та шукати компромісні рішення у випадку конфліктних ситуацій.

Діти з сильними когнітивними здібностями можуть бути більш відкритими до спільної творчої роботи з іншими учнями, де кожен може внести свій внесок та допомогти знайти нові та нестандартні рішення. Когнітивно розвинені діти частіше виявляють емпатію до своїх товаришів, розуміючи їхні почуття та потреби та допомагаючи їм у вирішенні проблем [16, с.92].

Когнітивні навички, такі як увага, концентрація, аналітичність та критичне мислення, грають важливу роль у розвитку стійкого емоційного

благополуччя у дітей. Коли діти краще розуміють свої почуття та емоції, вони можуть краще впоратися з емоційними викликами та стресом. Навички саморегуляції та емоційного інтелекту допомагають їм ефективно керувати своїми реакціями на різні ситуації, зберігаючи при цьому позитивне емоційне становище.

Крім того, розуміння власних почуттів та емоцій допомагає дітям розвивати сприйняття та емпатію до інших людей. Вони можуть краще співпереживати з іншими та розуміти їхні почуття, що сприяє побудові позитивних міжособистісних відносин та взаєморозумінню. Отже, розвиток когнітивних навичок впливає на емоційний розвиток дітей, забезпечуючи їхнє емоційне благополуччя та адаптацію до навколишнього середовища.

Покращення когнітивної сфери молодших школярів має велике значення для їхнього подальшого процесу розвитку психічних процесів. На основі навичок, які вони отримують у молодшому шкільному віці, будується основа для подальшого навчання, розвитку та успіху у житті. Деякі висновки про значення покращення когнітивної сфери для молодших школярів включають:

- навчальні досягнення: добре розвинені когнітивні навички сприяють засвоєнню нового матеріалу та розв'язанню завдань. Школярі з високим рівнем когнітивного розвитку зазвичай легше адаптуються до навчальної програми та досягають кращих результатів у навчанні;

- креативне мислення: когнітивна сфера стимулює креативне мислення та здатність до інноваційного підходу до вирішення проблем. Школярі з розвиненими когнітивними навичками здатні до творчого мислення та створення нових ідей;

- спілкування та соціальна взаємодія: високий рівень когнітивного розвитку допомагає дітям встановлювати позитивні взаємини з однолітками, вирішувати конфлікти та ефективно спілкуватися. Це сприяє їхньому соціальному та емоційному благополуччю;

- емоційний розвиток: розуміння своїх почуттів та емоцій, що розвивається внаслідок когнітивного розвитку, допомагає дітям краще впоратися з емоційними викликами та стресом, що є важливим для психічного здоров'я.

Отже, покращення когнітивної сфери в молодшому шкільному віці є ключовим для успішного розвитку психічних процесів у майбутньому, відкриваючи шлях до досягнення академічного, соціального та емоційного успіху.

Взаємозв'язок між когнітивним розвитком та психологічними процесами молодших школярів виявляється важливим для розуміння їхнього повного розвитку та успіху в навчанні та житті загалом. Когнітивний розвиток, що охоплює інтелектуальні процеси, такі як сприйняття, мислення, пам'ять та увага, впливає на психологічні аспекти, такі як емоційний стан, соціальна взаємодія та поведінка [12, с.106].

Високий рівень когнітивного розвитку сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу, розвитку креативності та інноваційного мислення. Це також сприяє здатності дітей ефективно взаємодіяти з однолітками та розв'язувати конфлікти. З іншого боку, психологічні процеси, такі як емоційний розвиток та соціальна адаптація, можуть впливати на когнітивний розвиток. Стабільний емоційний стан та успішна соціальна взаємодія сприяють кращому функціонуванню когнітивних процесів.

Оптимізація когнітивного розвитку учнів передбачає створення таких умов навчання, які сприяють максимальному розкриттю інтелектуальних здібностей і потенціалу кожного учня. Це може бути досягнуто через різноманітні методи та підходи, спрямовані на розвиток мислення, пам'яті, уваги, уяви та інших когнітивних процесів. Проаналізуємо кілька ключових аспектів оптимізації когнітивного розвитку учнів:

1. Індивідуалізація навчання:

- диференційоване навчання: адаптація навчальних завдань і матеріалів відповідно до рівня знань і здібностей учнів;

- персоналізоване навчання: використання індивідуальних навчальних планів, які враховують інтереси, цілі та темпи навчання кожного учня.

2. Активні методи навчання:

- проектне навчання: залучення учнів у проекти, що стимулюють дослідження, критичне мислення і застосування знань на практиці;

- дискусії та дебати: розвиток навичок аргументації, аналізу та синтезу інформації через обговорення різних точок зору.

3. Інтерактивні технології:

- ІКТ (інформаційно-комунікаційні технології): використання цифрових інструментів і ресурсів для інтерактивного та мультимедійного навчання;

- віртуальна та доповнена реальність: створення імітованих середовищ, які дозволяють учням взаємодіяти з навчальним матеріалом у новий спосіб.

4. Розвиток метакогнітивних навичок:

- навчання мисленню: навчання учнів стратегій мислення, таких як планування, моніторинг і оцінка власних когнітивних процесів;

- рефлексія: стимулювання учнів до самоаналізу та оцінки власного навчання, щоб вони могли краще розуміти свої сильні та слабкі сторони.

5. Створення сприятливого навчального середовища:

- позитивна атмосфера: створення безпечної та підтримуючої навчальної атмосфери, яка сприяє активній участі та експериментуванню;

- мотивація: використання різних методів мотивації, включаючи позитивне підкріплення, гейміфікацію та індивідуальні стимули.

6. Розвиток творчості:

- творчі завдання: заохочення учнів до вирішення нестандартних завдань і генерування нових ідей;

- мистецтво та культура: інтеграція мистецьких і культурних елементів у навчальний процес для стимулювання уяви та креативного мислення.

7. Колаборативне навчання:

- групові проекти: залучення учнів до роботи в групах для розвитку соціальних навичок і вміння співпрацювати;

- навчання один одного: використання парної або групової роботи, де учні можуть навчати один одного, зміцнюючи свої знання через пояснення і спільну роботу [5, с.81].

Застосування цих стратегій може сприяти більш ефективному розвитку когнітивних здібностей учнів, що, в свою чергу, веде до покращення їх академічних досягнень і загального інтелектуального зростання.

Таким чином, взаємозв'язок між когнітивним розвитком та психологічними процесами молодших школярів є важливим для їхнього повного та гармонійного розвитку. Розуміння цієї взаємодії дозволяє педагогам, батькам та іншим фахівцям краще підтримувати та сприяти розвитку дітей у всіх аспектах їхнього життя.

ВИСНОВКИ

Вивчення психолого-педагогічної та методичної літератури з даної теми, а також аналіз державних документів щодо освіти в Україні, дозволило зрозуміти, що в сучасних умовах перед педагогами постало завдання формування компетентної особистості, яка б мала широкий спектр навичок та знань. Оскільки саме в молодшому шкільному віці дитина активно розвиває свої когнітивні процеси, порівняно з наступними віковими етапами, важливо організувати освітній процес таким чином, щоб максимально ефективно сформувати когнітивну компетенцію у дітей цього віку.

Було встановлено, що в молодшому шкільному віці можна розвинути нестандартне мислення та вміння розв'язувати складні задачі без напруги. Ураховуючи стрімку змінливість сучасного світу, такі навички стануть дуже корисними і будуть служити основою для постійного самовдосконалення людини в майбутньому. Гнучкий розум, здатний працювати з інформацією, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, розставляти пріоритети та зберігати все необхідне, є ключовою передумовою успіху в будь-якій сфері діяльності. Тому важливо досліджувати всі можливі шляхи для досягнення такого результату та розвитку компетентної особистості.

Після огляду відповідної педагогічної літератури було з'ясовано, що педагоги-практики відзначають позитивний вплив пошукової діяльності на когнітивний розвиток молодших школярів. Тож було вирішено використовувати елементарну пошукову діяльність для реалізації цієї мети. Після цього ми приступили до ознайомлення з рекомендаціями вихователів-практиків щодо організації та впровадження пошукової діяльності в освітній процес закладу освіти.

Ми проаналізували перелік умов, зазначених у методичних та психолого-педагогічних матеріалах, та вибрали дві для перевірки їх

ефективності: збагачення активних дитячих форм діяльності та поєднання пізнавальної діяльності в різних формах дитячої життєдіяльності. Для оцінки результатів цих педагогічних умов ми провели діагностику 39 дітей на початку та в кінці експерименту. Для проведення діагностики ми використали методики, що містяться у підручнику доктора психологічних наук Павелкова Р.В. та його колеги Цигипало О.П. Після цього ми організували освітній процес, включивши усі його компоненти. Пошукову діяльність було впроваджено у всі можливі аспекти життєдіяльності дітей.

Ми розробили експериментальну програму, в якій особливою рисою була висока насиченість освітнього процесу різноманітними формами пізнавальної діяльності. У своїй роботі ми використовували технологію розв'язання винахідницьких завдань Г. Альтшулера, елементи ейдетики, нескладні досліди та експерименти, кольоротерапію, нетрадиційні методи збереження здоров'я тощо. Метою нашої роботи було насичення навчальної діяльності та розвиток ерудиції, формування пізнавального інтересу та всіх когнітивних процесів.

Уся діяльність, що ми організовували з дітьми, була наповнена різними розвиваючими методиками та інноваційними підходами. Ми збільшили частоту проведення дидактичних ігор природничого змісту, що дозволило нам більш ефективно стимулювати когнітивний розвиток дітей.

Протягом експерименту був діючий гурток «Пізнайко». Іншими словами, вся експериментальна програма ґрунтувалася на врахуванні педагогічних умов, що досліджувалися. Результати дослідження підтвердили гіпотетичні припущення та підтвердили ефективність їх використання.

У експериментальній групі було виявлено, що 5,0% дітей мали високий рівень когнітивного розвитку (на констатувальному етапі таких дітей не було), а кількість дітей з середнім рівнем значно зросла. Якщо на

початковому етапі їх було 45,0%, то на завершальному етапі досягло 90,0%. Значно зменшилася кількість дітей з низьким рівнем когнітивного розвитку: з 55,0% до 5,0%.

У той же час у контрольній групі, яка не брала участь у формувальному етапі експерименту та слугувала контрольною групою, зміни були невеликі. Крім того, позитивні зміни в поведінці дітей стали помітними: вони стали активнішими, ініціативнішими та більш схильними до дискусій та формулювання гіпотез. Отже, було встановлено, що пошукова діяльність за правильної організації є ефективним засобом формування когнітивної компетенції, а досліджені умови виявилися ефективними та педагогічно доцільними.

Підтверджено, що у молодшому шкільному віці когнітивний розвиток формує основу для подальшого навчання та життєвих успіхів. Ефективний когнітивний розвиток сприяє покращенню мислення, пам'яті, уваги, уяви та вирішення проблем, що є ключовими навичками для успішного освоєння навчального матеріалу.

Розвиток когнітивних навичок у молодших школярів також сприяє їх соціальному та емоційному благополуччю. Вони стають більш впевненими у своїх здібностях, що позитивно впливає на їхню мотивацію до навчання і готовність до нових викликів. Інтерактивні та інноваційні методи навчання, які спрямовані на індивідуалізацію і персоналізацію освітнього процесу, створюють оптимальні умови для всебічного розвитку дитини.

Таким чином, вклад у когнітивний розвиток молодших школярів є надзвичайно важливим, оскільки це закладає основу для їх майбутніх академічних успіхів і всебічного розвитку особистості, що вимагає систематичного підходу, який враховує індивідуальні особливості кожної дитини і використовує сучасні освітні технології та методики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біла І. Пізнавальна активність як вектор творчості. [Електронний ресурс] URL:http://lib.iitta.gov.ua/6243/1/%D0%94%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82_Microsoft_Office_Word.Pdf (дата звернення: 21.05.2024)
2. Варій М.Й. Загальна психологія: Підручник для студ. психол. і педагог. спеціальностей. 2-ге видан., випр. і доп. – К.: «Центр учбової літератури», 2021. 968 с.
3. Кучеренко М. Емоційний розвиток дітей молодшого шкільного віку. К., 2018. №12. 146 с.
4. Лящ О. П. Емоційний інтелект як предмет психологічних досліджень. Проблеми сучасної психології. 2019. Вип. 22. С. 324– 335.
5. Ніжинська О.Н. Облік діяльнісної детермінації мислення в процесі його дослідження. Дис. на соіск. уч. степ. канд. психол. наук. Київ Мехтіханова: Ін-т психології України, 2018. С. 35-36.
6. Молоков Ю. Г., Потапов Ф. С. Диференціація освітнього процесу на основі вивчення психофізіологічних особливостей дітей. Освітні технології. Зб. наукових праць. № 1. Київ, 2018. 184 с.
7. Максименко С., Деркач Л., Кіричевська Е., Касинець М. Психологія когнітивних процесів: науковий посібник .Національна академія педагогічних наук України, Інститут психології імені Г.С. Костюка. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. 420 с.
8. Максименко С. Д., Пасічник І. Д. Стан та перспективи когнітивної психології в Україні. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія». Острог, 2019. Вип. 12. 207 с.
9. М'ясоїд П. Психологічне пізнання. Історія, логіка, психологія. Київ, 2019. 560 с

10. Особистість у розвитку: психологічна теорія і практика : монографія за ред. С. Д. Максименка, В. Л. Зливкова, С. Б. Кузікової. Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2017. 430 с.
11. Палей А. І. Модальностная структура емоційності і когнітивний стиль. Питання психології. 2018. № 1. 126 с.
12. Прохоренко Л.І., Бабяк О.О., Недозим І.В., Баташева Н.І. Бар'єри в навчанні та участі дітей з когнітивними порушеннями: особливості розвитку дітей із ЗПР, РАС, ГРДУ. Чернівці: «Букрек», 2018. 131 с.
13. Ренке С.О. Поняття про когнітивний розвиток і методи його дослідження [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/460/94/>.
14. Русалов В. М., Параліс С. Е. Темперамент і своєрідність когнітивної сфери особистості. Психологічний журнал. 2017. Т. 12. № 5. 122 с.
15. Селіванов В. В. Мислення і особистість. Смоленськ: Вид-во СГУ, 2008. 111 с.
16. Скворчевська Є. Л. Когнітивні механізми мотивації досягнення. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія. Харків, 2019. Вип. 46(1). 195 с.
17. Столяренко О. Б. Психологія особистості. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2019. 280 с.
18. Сергєєв С. Ф. Інструменти навчального середовища: інтелект і когнітивні стилі. Освітні технології. 2019. № 4. 104 с.
19. Скориніна О.В. Когнітивний стиль як чинник розвитку пам'яті молодшого школяра: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2020. 21 с.
20. Тихонова М. І. Розвиток емоцій у дітей молодшого шкільного віку. Психологічна газета. 2020. №23. 205 с..

21. Тихомирова І. В. Сильові і продуктивні характеристики здібностей: типологічний підхід. Питання психології. 2018. № 3. 115 с.
22. Трусов В. П. Соціально-психологічні дослідження когнітивних процесів. Л.: ЛГУ, 2018. 237 с.
23. Федько В. В. Вплив когнітивного стилю на спільну учбову діяльність школярів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2018. 21 с.
24. Холодна М. А., Гел'фман Е. Г. Розвиваючі навчальні тексти як засіб інтелектуального виховання учнів. 2018. 178 с.
25. Шолохова Н. С. формування когнітивних умінь учнів початкових класів: дис. канд. пед. наук :13.00.02. К., 2018. 247 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Сутність когнітивної функції